

Krzysztof Bardski

Kapłaństwo ministerialne w biblijnej symbolice teriomorficznej starożytności i średniowiecza

Verbum Vitae 17, 303-314

2010

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KAPŁAŃSTWO MINISTERIALNE W BIBLIJNEJ SYMBOLICE TERIOMORFICZNEJ STAROŻYTNOŚCI I ŚREDNIOWIECZA

Ks. Krzysztof Bardski

Określenie *symbolika teriomorficzna* wywodzi się z greckich słów *terion* (zwierzę) i *morfe* (kształt). Od niepamiętnych czasów była obecna w kulturze i tradycjach religijnych. Ezop w swoich bajkach przypisywał zwierzętom określone cechy ludzkie zaś mitologii egipska bądź hinduska obdarzała je nawet atrybutami boskimi. Również teksty biblijne, zarówno Starego jak i Nowego Testamentu, niejednokrotnie posługują się symbolami zwierząt dla zobrazowania pewnych postaw boskich i ludzkich. Ryczący lew w Księdze Amosa symbolizuje Boga (Am 3,8) zaś wąż z Księgi Rodzaju – szatana (Rdz 3,1). W ustach Jezusa wąż oznacza roztropność, natomiast gołębica – nieskazitelną (Mt 10,16), nie wspominając o bogatej symbolice teriomorficznej Apokalipsy.

Starożytna i średniowieczna tradycja chrześcijańska rozwija motywy biblijne, nadając im nowe znaczenia symboliczne. Dotyczy to również zwierząt pojawiających się na kartach Pisma Świętego. Dla potrzeb niniejszego artykułu przeszperaliśmy starożytne i średniowieczne teksty chrześcijańskie, starając się odnaleźć takie skojarzenia symboliczne, które poszczególne rodzaje zwierząt domowych i dzikich odnosiły do ludzi pełniących posługę ka-

plaństwa ministerialnego, a więc biskupów, prezbiterów i diakonów¹. Podstawowym źródłem, z którego korzystaliśmy jest dzieło Garniera z Langres *Allegoriae totius Scripturae*. Niektóre skojarzenia symboliczne – np. dotyczące głosicieli Ewangelii, uczonych, naśladowców Chrystusa, itd. – mogą być stosowane również do osób świeckich, zwłaszcza z perspektywy czasów obecnych, w których powołanie do życia świeckiego zostało dowartościowane w porównaniu z epoką średniowiecza.

Zacznijmy od zwierząt domowych, wśród których prym wiedzie koń. W starożytności pogańskiej konie kojarzono z ciemnością, bóstwami podziemi i śmiercią. Były wyobrażeniem ducha, który unosił człowieka do królestwa zmarłych². W Biblii koń często pojawia się w kontekście potęgi militarnej (np. konnica faraona, Wj 15,19), jak również chwalone jest jego piękno i siła (zwłaszcza Hi 39,19-25). W biblijnej symbolice chrześcijańskiej przyjmuje zarówno znaczenia pozytywne, np. święci porównywani są do koni³, jak i negatywne – konie oznaczają pożądlivych i pysznych grzeszników⁴ oraz ludzi nierozumnych⁵.

Powołanych do posługi kapłaństwa sakramentalnego koń symbolizuje w oparciu o dwa fragmenty biblijne. Po pierwsze wspomniany tekst Księgi Hioba. Pierwszy werset, mający charakter pytania retorycznego „Czy dasz koniowi moc i otoczysz szyję jego rzeniem⁶?” (Hi 39,19),

¹ W artykule *Kapłaństwo ministerialne w biblijnej symbolice tradycji chrześcijańskiej*, *Verbum Vitae* 12 (2007), 147-160 przedstawiliśmy kilka symboli, nie poruszyliśmy jednak kwestii symboliki teriomorficznej.

² Por. S. Kobielius, *Bestiarium chrześcijańskie*, Warszawa 2002, s. 144.

³ Euchariusz z Lionu, *Formulae spiritalis intelligentiae*, PL 50, 752; Rupert z Deutz, PL 168, 1173; Wolobero ze św. Pantaleona, PL 195,1064.

⁴ Rupert z Deutz, PL 168,1173; Raban Maur, PL 111,213; Garnier z Langres, *Allegoriae totius Scripturae*, PL 112,916; Pseudo Meliton z Sardes, *Clavis* 12,1,13.

⁵ Euchariusz z Lionu, *Formulae spiritalis intelligentiae*, PL 50,752.

⁶ Wg. Wulgaty. Tekst hebrajski ma: *Szyję przystrajasz mu grzywą*.

wskazuje na potęgę Boga: to on udziela kapłanowi mocy w jego misji, by głosił Słowo Boże⁷ (symbolika rżenia) oraz stawiał czoło szatanowi („gardzi strachem i nie ustępuje mieczowi”, Hi 39,22).

Drugi tekst pochodzi z Apokalipsy. Jeździec na białym koniu symbolizuje Chrystusa, przeto sam koń oznacza tego, kto niesie Zbawiciela. Odnosi się to zarówno do posługi głoszenia Słowa Bożego⁸, jak i do sakramentalnego „niesienia” Chrystusa wiernym.

Pies w tekstach biblijnych rzadko kiedy posiada pozytywne konotacje. Symbolizuje obżarstwo (Prz 26,11) a pazury psa oznaczają zło, z którego tylko Bóg może uratować (Ps 22,21). Również słowa Chrystusa „Nie dawajcie psom tego, co święte” (Mt 7,6) nie sugerują pozytywnych skojarzeń. W starożytnej myśli chrześcijańskiej pies posiada symbolikę ambiwalentną. U św. Augustyna jednej strony oznacza heretyków, którzy winni zostać wyrzuceni poza bramy miasta – Kościoła⁹, z drugiej zaś męczenników, którzy szczekają w obronie Chrystusa¹⁰.

Odniesienie symbolu psa do kapłaństwa ministerialnego wiąże się z metaforą Chrystusa jako dobrego pasterza (J 10,1-18). W jej kontekście psy oznaczają tych, którzy pomagają Pasterzowi w utrzymaniu porządku w trzodzie oraz bronią przed wilkami (którzy symbolizują heretyków). Absalom z Springiersbach napisał: „metaforycznie pod psy można podstawić rządców Kościołów, domownicy zaś to zachowujący doskonale porządek, obcymi są ci, którzy ze słabości naruszają regułę, przez wilków rozumie się uparcie przekraczających prawo”¹¹.

⁷ Wiktorynus, PL 5,328; Garnier z Langres, *Allegoriae...*, PL 112,915.

⁸ Na ten temat zob. szerzej: K. Bardski, *Uczeń Chrystusa – głosiciel Ewangelii*, *Warszawskie Studia Teologiczne* 21 (2008) 53-58.

⁹ *Objaśnienia Psalmów*, PSP 42/1, s.353.

¹⁰ Tamże, PSP 39, s.181.

¹¹ *Sermones*, PL 211,158 (przekład. S. Kobielus, *Bestiarium...* s.260). Podobna symbolika: Grzegorz Wielki, PL 76,145.1302.

Innym tekstem biblijnym, na który warto zwrócić uwagę, jest Łk 14,21: „Psy przychodziły i lizaly jego (Łazarza) wrzody”. Łazarz symbolizuje ubogiego i cierpiącego, wobec którego kapłan ma pełnić posługę słowa (język kojarzony jest z mową, a więc nauczaniem¹²) oraz sakramentów (leczenie ran). Według Godfryda z Admont (+1165) dotyczy to zwłaszcza sakramentu pojednania: dzięki słowu i posłudze kapłana sam Chrystus leczy nawet najbardziej gnijące rany grzechu¹³.

Jako głosiciel Ewangelii zwiastujący przybycie Chrystusa, pies pojawia się w alegorycznej interpretacji Księgi Tobiasza przedstawionej przez Bedę Czcigodnego. Pies, który szedł za Tobiaszem, poprzedza go w momencie jego powrotu, radośnie merdając ogonem (motyw pojawiający się w Tb 11,9 tylko w tłumaczeniu Wulgaty¹⁴). Beda nawiązuje do tradycyjnej interpretacji związanej z rolą psa jako pomocnika pasterza w trosce o owce, dodaje jednak nowe wątki: podobnie jak pies poprzedza Tobiasza w jego wędrówce, tak głosiciel Ewangelii poprzedza Chrystusa, który sam przychodzi w ślad za słowami nauki do serca słuchacza. Beda rozwija również motyw radości psa, który wraz z Tobiaszem powraca do Niniwy. Uczony głosiciel Słowa Bożego raduje się wraz powierzonymi mu wiernymi z przybycia do nich Zbawiciela i osiągnięcia życia wiecznego¹⁵.

Baran w symbolice starożytnej i biblijnej (np. Dn 8,3-4) kojarzył się z siłą, potęgą, przywództwem. Jawi się jako ten, który przewodzi stadu i ma moc pokonać wrogów swoimi rogami. Stąd też w pierwszym rzędzie – również w oparciu o symbolikę ofiarną – odnosi się do Chrystusa, za nim zaś do Apostołów¹⁶.

¹² Garnier z Langres, *Allegoriae...*, PL 112,883.

¹³ Godfryd z Admont, *Homiliae dominicales*, Homilia 59 in Dominicam I post Pentecostem prima; PL174,390C-D.

¹⁴ *Tunc praecurrit canis, qui simul fuerat in via: et quasi nuncius adveniens, blandimento suae caudae gaudebat.*

¹⁵ Por. Beda, *Allegorica interpretatio In Tobiam*, ad loc.; PL 91,933B-934A.

¹⁶ Liczne odniesienia patrystyczne, zob S. Kobielius, s. 58-59.

W hierarchii kościelnej Augustyn¹⁷ i Grzegorz Wielki postrzegają stan kapłański jako tych, którzy przewodzą Kościołowi i są za niego odpowiedzialni. Tę rolę przywódczą precyzują inni pisarze kościelni. Hieronim dodaje, że dzięki głoszeniu Ewangelii, powodują przyjście na świat nowych chrześcijan, jako jagniąt dla Chrystusa, Dobrego Pasterza¹⁸.

W oparciu o Prz 30,29-31 (Wg Wulgaty: *Trzy rzeczy są, które dobrze chodzą, ... lew ... kur ... i baran, a i króla nie masz, który by mu się sprzeciwił*), Garnier z Langres (+1225) wskazuje na wyższość godności kapłańskiej ponad władzę doczesną¹⁹, co może nawiązywać do konfliktów dotyczących inwestytury, które od XI w. targaly Kościołem. Tenże autor, na podstawie Ps 65(64),14, który Wulgata inaczej odczytuje niż tekst hebrajski, uważa, że *przyrodziane barany* symbolizują duchownych obleczo-nych mocą Ducha Świętego. Z kolei Bruno z Würzburga (+1045) za punkt wyjścia bierze frazę dodaną w Wulgacie do Ps 29(28),1: *Przynoście Panu syny baranie*. Synami baranów mają być według niego następcy apostołów, a więc biskupi i kapłani, którzy głoszą słowo Boże Starego i Nowego Testamentu, symbolizowane przez dwa rogi²⁰.

Kolejnym spośród zwierząt domowych jest **wół**. W starożytności symbolizował dobro, sprawiedliwość, spokój, pracowitość, wysilek. Z uwagi na rolę w kulcie izraelskim, oznaczał również ofiarę, wskazywał również na Lud Starego Przymierza, który dźwigał jarzmo Prawa Mojżeszowego²¹.

Ze względu na trud nauczania, Augustyn przyrównuje apostołów do wołów, które trują się głoszeniem

¹⁷ Augustyn, *Objaśnienia Psalmów*, 65,20; tłum. J. Sulowski, PSP 39 (1986) s. 136.

¹⁸ Hieronim, *List 149*, 6; tłum. J. Czuj, *Listy*, Warszawa 1954, t. 3, s.477.

¹⁹ Garnier z Langres, *Allegoriae...*, PL 112,863C-D.

²⁰ Bruno z Würzburga, *Expositio Psalmorum*, 28,1; PL 142,128B.

²¹ Por. S. Kobieltus, s. 340.

Ewangelii²². Za nim tę interpretację alegoryczną rozwijają Grzegorz Wielki²³ i Bruno Kartuz²⁴. Ten ostatni bierze za punkt wyjścia tej symboliki Ps 8 w interpretacji chrystologicznej: człowiekiem, pod którego stopy wszystko zostało poddane, jest Jezus Chrystus. W szczególności są mu posłuszne woły (wg Wulgaty, tekst hebrajski mówi szerzej o bydle), które żywią się nauczaniem Mistrza i orzą Jego rolę, jaką jest Kościół.

Na podstawie 1 Sm 6,10-12 Rupert z Deutz rozwija interesującą alegorię, w myśl której **krowy** symbolizują osoby pełniące w Kościele szczególną rolę²⁵, co może odnosić się do kapłaństwa ministerialnego. Biblijny fragment przedstawia scenę, w której dwie mleczne krowy zostają zaprzęgnięte do wozu, na którym umieszczono Arkę pańską. „Krowy poszły prostą drogą w kierunku Bet-Szemesz i rycząc nie zbaczaly ani w prawo, ani w lewo” (1 Sm 6,12).

Szczegóły dotyczące zachowania krów postrzegane są jako mające znaczenie symboliczne. Najważniejszy jest fakt, że ciągną one wóz z Arką, a więc znak obecności Boga pośród Jego Ludu, który może oznaczać duchowy wymiar Kościoła. Są to krowy mleczne, a więc karmiące swoje cielęta mlekiem, które z kolei symbolizuje duchowy pokarm Słowa Bożego. Poruszają się prostą drogą, nie zbaczając ani w prawo, ani w lewo, czyli zachowując wierność doktrynie. W końcu nawet szczegół dotyczący wydawania przez nie dźwięków (rycząc) odnoszony jest do nauczania, które należy do istoty misji głosicieli Słowa Bożego.

W szeroko rozpowszechnionej symbolice **lew** uchodzi za króla zwierząt. Skojarzenie to ma bogatą historię.

²² Augustyn, *Objaśnienia Psalmów*, 126,11; Tłum. S. Sulowski, PSP 37 (1986) s.98; PSP 42/1 (1986) s.36.

²³ Grzegorz Wielki, *Commentarii in librum I Regum*, ad 1 Sam 14,14; PL 79,370C-D.

²⁴ Bruno z Kartuz, *Expositio In Psalmos*, PL 152,666B.

²⁵ Rupert z Deutz, *De Trinitate et operibus ejus*, In Libros Regum, 1,15; PL 167,183A-C.

Zwierzę to, dominujące dzięki swej sile i budzące respekt majestatyczną grzywą, pojawia się na licznych herbach i jest emblematem rodów królewskich. W tradycji Izraela to właśnie lew pojawia się jako znak królewskiego rodu Judy.

W symbolice biblijnej ma jednak znaczenie ambiwalentne. Z jednej strony przywołuje potęgę Boga (np. Am 3,8), z drugiej zaś – moc szatana (1P 5,8). W tradycji wczesnochrześcijańskiej symbolizuje samego Jezusa Chrystusa, w którym spełniło się proroctwo błogosławieństwo Jakuba (Rdz 49,9-10), jak również ewangelistę Marka, którego Ewangelia rozpoczyna się od przepowiedania Jana Chrzciciela na pustyni, tradycyjnie uważanej za miejsce zamieszkiwania lwów.

Lwem nazywany jest każdy chrześcijanin, który jest silny duchowo. Garnier z Langres to szerokie znaczenie symbolu opiera na Prz 28,1 (*Sprawiedliwy jest ufny jak lew*; Wulgata dodaje: *bez lęku*). Do pasterzy Kościoła symbol młodego lwa odnosi Godfryd z Admont, komentując błogosławieństwa Jakuba²⁶. Potężny ryk lwa symbolizuje głoszenie Słowa Bożego z mocą, zaś zaczerpnięty ze starożytnych bestiariów szczegół, jakoby lew spał z oczyma otwartymi – oznacza ciągłą czujność, by ustrzec się fałszywej doktryny. Nade wszystko zaś odniesienie do lwa wskazuje na podstawową cechę duchownego, jaką jest naśladowanie Chrystusa, prawdziwego lwa z pokolenia Judy.

Biblijna symbolika **jelenia i lani** jest bardzo bogata. W oparciu o metaforykę Psalmów (np. Ps 41,2) oznaczają tęsknotę człowieka za orzeźwieniem, jakie może dać bliskość Boga, w innych zaś miejscach punktem wyjścia dla budowy skojarzeń symbolicznych jest ich zwinność, prędkość i smukły wygląd (np. Pnp 2,9). Wielokrotne przyrównywanie Oblubieńca do rączego jelenia w Pieśni nad Pieśniami dało asumpt dla chrystologicznej symboliki

²⁶ Godfryd z Admont, *De benedictionibus Jacob patriarchae*, 4; PL 174,1140B-D.

tego zwierzęcia. Dodatkowe dane dla tworzenia skojarzeń symbolicznych w literaturze starożytnej i średniowiecznej dostarczały bestiaria, opisujące interesujące obyczaje jelenia i lani²⁷.

Dla Garniera z Langres inspiracją, pozwalającą utworzyć skojarzenie z uczonymi pasterzami Kościoła, był werset Hi 39,1: lania rodząca swe potomstwo przypomina duchowe rodzenie wiernych²⁸ dzięki nauczaniu i sakramentom. Natomiast dla autora *Clavisu* Pseudo-Melitona z Sardes zamieszkiwanie jeleni (w nowszych przekładach: kozic) na szczytach gór (np. Ps 104[103] 18) wskazuje na umiejętność docierania do bardziej wzniosłego, duchowego sensu Pisma Świętego, co jest koniecznym warunkiem skutecznego nauczania²⁹.

Koziorożec, zwierzę trudne do zidentyfikowania i tłumaczone na różne sposoby we współczesnych przekładach Biblii (gazela, antylopa, kozica), zawdzięcza swoją symbolikę potężnym rogom. Rogi, jako wyrastające z głowy zwierzęcia, oznaczają potęgę mądrości oraz moc, która pochodzi z samego Chrystusa (głowy Kościoła).

Anonimowy autor (przypuszczalnie Hugon z Folieta) wprowadza symbolikę numeryczną: koziorożec jest w stanie utrzymać na swoich rogach cały swój ciężar, by nie runąć w przepaść – podobnie człowiek uczony, opierając się na zgodnym świadectwie Starego i Nowego Testamentu, może przeciwstawić się wszelkim przeciwnościom³⁰. Autor *Clavisu* podobnie sięga do liczbowej symboliki rogów, cytując Hi 39,1, lecz zamiast dwóch Testamentów, kluczem do zrozumienia jego interpretacji są dwa przykazania miłości, które stanowią o duchowej mocy ludzi świętych, służących Kościołowi.

Symbolika **szarańczy** przeważnie nosiła odcienie ujemne. Zawdzięczała to negatywnym skojarzeniom wy-

²⁷ Szerzej na ten temat zob. S. Kobielus, *Bestiarium...*, s. 130-134.

²⁸ Garnier z Langres, *Allegoriae...*; PL 112,893B.

²⁹ Pseudo Meliton z Sardes, *Clavis*, 12,2,3.

³⁰ *De bestii et aliis rebus*, 15; PL 177,64D.

nikającym z doświadczenia jej niszczycielskiej mocy (np. Wj 10,12-15). Nadejście szarańczy powodowało głód i cierpienie. Jednak oznaczała również pokutę i umartwienie, głównie dzięki fragmentom Ewangelii takim jak Mt 3,4, gdzie pojawia się jako pokarm Jana Chrzciciela, ponadto jej szybkie unoszenie się budziło skojarzenia ze zmartwychwstaniem.

Eucheriusza z Lionu³¹ i Garniera z Langres³² szarańcza występuje jako symbol wiernego głosiciela Ewangelii. Ten ostatni dodaje wyjaśnienie motywujące takie skojarzenie: otóż ten, kto głosi Słowo Boże, musi podobnie jak szarańcza wzbijać się ku niebu, czyli oddawać kontemplacji, następnie zaś opadać ku ziemi, czyli zwracać się ku słuchaczom, którym głosi naukę Ewangelii. Cały szereg dodatkowych argumentów, pojawiających się w innych interpretacjach dotyczących szarańczy, może odgrywać rolę również w tej symbolice.

Szarańcza jest niesiona wiatrem, który z kolei symbolizuje Ducha Świętego: pasterz i głosiciel Ewangelii poddaje się działaniu Ducha i w tym znaczeniu upodabnia się do szarańczy.

Następnie, niszczycielska moc szarańczy niekoniecznie musi mieć znaczenie negatywne: w przypadku plag egipskich była świadectwem Bożej mocy zwróconej przeciwko faraonowi, który z kolei w tradycji chrześcijańskiej symbolizuje szatana. Tak więc sługa Chrystusa powołany jest do tego, by toczyć zwycięski bój z szatanem.

Szarańcza – jak wierzą – przybywa z pustyni, która ze swej strony symbolizuje zarówno umartwienie jak i wyzwolenie (wyjście Izraela z niewoli egipskiej). Stąd też ten, kto idzie za Chrystusem, ma pełnić oprócz swojej posługi na życiu ascetycznym i prowadzić innych do wyzwolenia z więzów grzechu. U niektórych komentatorów średniowiecznych pojawia się nawet obrazowe skojarzenie szarańczy z człowiekiem w postawie klęczącej, gdyż

³¹ Eucheriusz z Lionu, *Formulae...*; PL 50,751A.

³² Garnier z Langres, *Allegoriae...*; PL 112,988D.

szarańcza ma zgięte przeguby kończyn, które wyprostowuje tylko wówczas, gdy wzbija się do lotu.

W końcu elementem charakterystycznym symbolu szarańczy jest jej leczebność. Podobnie i Chrystus powołuje niezliczone rzesze ludzi do swojej służby.

Biblijna symbolika **koguta** jest interesująca i złożona. Wynika zarówno z tekstów Starego jak i Nowego Testamentu oraz odbiega od symboliki antycznej, dla której oznaczał płodność, siłę rozrodczą, odwagę i śmiałość.

Podstawowymi tekstami biblijnymi, na których budowano symbolikę koguta są Prz 30,31 (Wg Wulgaty: *Trzy rzeczy są, które dobrze chodzą, ... lew ... kur mający biodra przepasane i baran, a i króla nie masz, który by mu się sprzeciwił*) i Hi 38,36 (*Kto włożył we wnętrzości człowieka mądrość, albo kto dał kogutowi zrozumienie*). Dziwić może, iż ukazywana częstokroć w ikonografii scena piania koguta po trzykrotnym zaparciu się Piotra (Mt 14,72), nie stanowiła tak bogatej inspiracji dla interpretacji duchowej, jak chociażby Mk 13,35 (*Czuwajcie tedy, bo nie wiecie, kiedy Pan domu przyjdzie: z wieczora czy o północy, czy kiedy kur zapieje, czy o poranku*).

Tekst z Księgi Przysłów zawiera anatomiczne określenie *motnajim*, które oznacza umięśnioną część ciała, która łączy dolną i górną część korpusu (termin ten czasami odnoszono eufemistycznie do męskiego organu płciowego). Jednak przełożony został we Wulgacie jako *succintus lumbos* (*mający biodra przepasane*), co powodowało reminiscencyjne kojarzenie tego wersetu z Łk 12,35 (*Niech będą przepasane wasze biodra*). Tym samym kogut stał się symbolem ludzi gotowych na przyjście Chrystusa, Jego wiernych sług, wypełniających Jego wolę. W szczególności dotyczy to Apostołów³³ lub szerzej – głosicieli Ewangelii³⁴.

W oparciu o Hi 38,36 kogut symbolizuje ludzi uczonych, którym Bóg udzielił szczególnego daru zrozumienia

³³ Pseudo-Meliton, *Clavis*, 11,50; Garnier z Langres, *Allegoriae* ...; PL 112,940A.

³⁴ Euchariusz z Lionu, *Formulae* ...; PL 50,750C;

i rozeznawania prawdy³⁵. Garnier z Langres zalicza ich do *ordo doctorum*³⁶.

W końcu symbolika wynikająca Mk 13,35. Sługa Chrystusa, jak kogut pianiem zapowiadający nastanie poranka, zapowiada wzejście prawdziwego Słońca Sprawiedliwości, którym jest Jezus Chrystus. Pośród ciemności obecnego życia wzywa do czuwania i gotowości na sąd ostateczny³⁷. Człowiek Kościoła przez swoje nauczanie i świadectwo życia obwieszcza obecność Zbawiciela i zachęca do gotowości na jego przyjście przy końcu czasów.

W konkluzji możemy stwierdzić, że teriomorficzna symbolika kapłaństwa ministerialnego podkreśla szereg cech, jakimi powinien wyróżniać się sługa Chrystusa.

Pierwszą z nich jest podobieństwo do samego Mistrza. Wiele z przedstawionych powyżej symboli odnosi się w pierwszym rzędzie do Chrystusa, następnie do Apostołów i innych ludzi Kościoła. Kolejną cechą jest duchowa moc, siła wynikająca z polegania na Bogu i ascetycznego życia. Z charakterystyką tą wiąże się rola duchownych jako przewodzących i odpowiedzialnych za wspólnotę Kościoła.

Szczególną rolę w omawianej przez nas symbolice odgrywa głoszenie Słowa Bożego jako istotny element posługi duchownych. Łączy się ono ściśle z koniecznością ustawicznego „karmienia” się tekstem biblijnym, czyli medytacji nad nim i pogłębiania jego znajomości. Głoszenie Słowa Bożego prowadzi do „rodzenia” nowych członków Kościoła w sakramencie chrztu świętego.

W końcu należy zauważyć, że nie jest to symbolika hermetyczna, ukazująca duchownych jako odrębną, wyselekcjonowaną „kastę” w społeczeństwie, ale jako tych, którzy w sposób szczególny powołani zostali do realizacji ideałów życia chrześcijańskiego.

³⁵ Tamże, 750D.

³⁶ Garnier z Langres, *Allegoriae...*; PL 112,940A.

³⁷ Rupert z Deutz, *De Trinitate...*, 6,2; PL 167,1730A.

Summary

The symbolical meaning of certain animals was connected in the history of ideas with certain human qualities. In our article we analyze the ancient and medieval commentaries looking for theriomorphic symbols that illustrate special characteristics of the Christian ministers. These symbolic animals are: horse, dog, ram, ox, cow, lion, stag, capricorn, locust and cock.

ks. Krzysztof Bardski
ul. Dewajtis 3
01-815 Warszawa

Ks. DR HAB. KRZYSZTOF BARDSKI, Kapłan Archidiecezji Warszawskiej. Profesor Uniwersytetu kard. S. Wyszyńskiego i Papieskiego Wydziału Teologicznego w Warszawie. Doktor Nauk Biblijnych Papieskiego Instytutu Biblijnego w Rzymie. Kierownik Katedry Filologii Biblijnej na UKSW. Tłumacz i redaktor Biblii Ekumenicznej i Biblii Edycji św. Pawła. Autor licznych książek i artykułów naukowych o tematyce biblijnej i patrystycznej. Najnowsze książki: „Słowo oczyma Gołębicy” (WAW: Warszawa 2007), „W kręgu biblijnych symboli” (Wyd. Petrus: Kraków 2010). Kontakt: kbardski@yahoo.com